

היה טוב עבורו.

גם מידה זו ירש מאוצרות "מקום שהתפללו אבותיו", רבותינו לבית גור. כפי שהיה שגור על לשונו תמיד, לספר על בעל ה"חידושי הרי"מ" ששמע את נכדו לומר שלא יאכל "קאשע" מפני שאינו אוהב "קאשע". וציוה החידושי הרי"מ על הרבנית שבמשך ארבעים יום תבשל אך ורק "קאשע".

העט האדומה

לכל אדם אוצר קטן של מלים השגורות על פיו בהם משתמש הוא פעמים רבות בשיחותיו ובמאמריו. המילה השגורה על פיו של ר' משה, היחה "פלוני". מי שעמד סמוך אליו ושמע את דיבוריו וסיפוריו, שמע ממנו לומר עשרות ומאות פעמים "פלוני". כל כך נזהר בכבוד זולתו, שמעתי מפלוני שסיפר על פלוני, פלוני התקשר אלי, פלוני הראה לי, פלוני נתן לי, וכו' וכו' כולו מלא "פלוני" ו"ענין פלוני".

כמובן שלא דיבר דברים בטלים, וכל מטרתו בדבריו וסיפוריו להורות אהבת תורה ויראת שמים, ועכ"ז חזר והדגיש שאין לעשות מעשה טוב כשיש בזה משום פגיעה בזולת.

מדה טובה זו רכש כששימש בצעירותו את כ"ק מרן אדמו"ר בעל ה"לב שמחה". כידוע, הרגיל מרן את לשונו שלא להשתמש בשמות אנשים, ולעתים היה מעקם עשרים מלים עד שהבינו על מי כוונתו.

כן, אמר ר' משה. עלינו ללמוד מהקב"ה שסירב לגלות ליהושע מי עבר על החרם. כמאמרם ז"ל [סנהדרין יא.]. שאמר הקב"ה וכי דילטור אני!!

החסידים מעולם לא ביקש שיביאו לו לשתות! כשהביאו, נתן תורה בענוות תן, אך לבקש?! מאן דכר שמיה. מדה זו ירש מרבו כ"ק אדמו"ר בעל "אמרי אמת" זי"ע. שמענו זאת ממנו כשישב עם קבוצת אברכים, והוא המבוגר והארי שבחבורה. אחד האברכים קם והכריז, מי חפץ בשתיה חמה? כל האברכים – מלבד אחד – נענו להצעתו והודו לו מראש. תוך כדי דיבור, הצטרף גם האברך האחרון, לאמר. נו, תעשה גם לי בבקשה. וישאר אך ר' משה לברו. היחיד שלא פצה את פיו. רק כשפנה אליו האברך אישית לשאלו, נו, ר' משה מה איתך? ענה בחצי פה, אודה לך אם תביא גם לי.

אחד האברכים שידע כי השתיה נחוצה לר' משה עד מאד, שאלו, מדוע לא הצטרפת גם אתה לבקשת הזמנת השתיה כשאר האברכים? חיך ר' משה ואמר: נו, "מים אחרונים" ... מי שידע והכיר את שיחו, ידע על מה מרמזים הדברים. ולאלו שלא ידעו סיפר ר' משה כדלהלן:

מיסב היה רבינו בעל ה"אמרי אמת" עם בניו הקטנים. בסיום הסעודה, קם והגיש לשלחן כלי של "מים אחרונים". שאלה אותו הרבנית, מדוע לא ציוית לאחד הילדים להביא את הכלי, והיית מזכהו במצוות כיבוד אב?

השיב לה הרבי: מוטלת עלי גם מצוות חינוך הבנים, לחנכם שאפשר גם לקום לבר ולהביא! והוראה זו היתה לר' משה כאבוקה בהר סרטבא המאירה לארץ ישראל ולכל הגולה כמדורת אש.

העידה רעייתו שתחי', מעולם לא אמר שמאכל זה אהוב עליו, ומעולם לא ביקש להכין או לקנות עבורו מאכל פלוני. כל מה שנתנו לו,

כמעט אין מי שעמד לידו שלא שמע ממנו את המאמר "דמו של פארבשטיין מי התיר לכם". מאמר זה היה נר לרגליו, ועמו חניך והטיפ לילד לנער ולזקן, על גורל הזהירות בבזיון חבירו. כשנלחמו החילונים על השלטון בועד הקהילה בוורשא, חפצו למשוך את לב ה"עמך" לצידם. לשם כך פעלו בערמה והתחברו למפלגת המזרחי, בהציבם בראש הרשימה איש צורה ובעל הדרת פנים, ושמו ר' הרשיל פארבשטיין ז"ל. אגודת ישראל הציבה בראש הרשימה את ר' אליהו מאזור ז"ל ונלחמה במפלגות החילוניות בכל כוחה, המערכה היתה על צביונה היהודי של וורשא, לכאן או לכאן. לצד הקרושה או לצד הטומאה.

בוורשא של אותם ימים היו מפורסמים שני כתבי עתונות מושכים בעט סופרים, האחד שמו יטש'לה, והשני שמו ועלו'לה. הראשון היה ר' משה יצחק יוסטמאן, שכתב עבור עתוני ה"מזרחי". והשני היה האברך החסיד מוהר"ר זאב ליפסקר הי"ד שכתב עבור עתוני "אגודת ישראל".

בעת יקוד אש המערכה, פירסם יטש'לה מאמר נוקב וכותרתו "ר' אליהו", בו מנה את חסרונותיו של ר' אליהו מאזור, ואשר על כן אין לציבור להצביע עבורו.

בגליון של יום ששי הקרוב, פירסם גם וולוו'לה מאמר נוקב וכותרתו "ר' העשיל", בו מנה את חסרונותיו של ר' העשיל פארבשטיין, ואשר על כן אין לציבור להצביע עבורו.

באותו שבוע נתקבלה גלוית דואר במערכת העיתון. בה נאמר: לכבוד עורכי העיתון, דמו של פארבשטיין מי התיר לכם, וחתימת יד קרשו של מרן בעל ה"אמרי אמת".

יש לשנן סיפור זה, עור פעם ועור פעם עד שיהיה חלק בלתי נפרד מעצמיותנו, אמר.

ידידיו הקרובים יודעים את סיפורו הנורא על הידיעות המרעישות שהגיעו משוויץ למשרדי אגודת ישראל, בעת המלחמה נגד גיוס בנות. ידיעות שבודאי היו מזעזעות את כל הישוב והיו מבטלות לגמרי את הגיוס. אך החזון איש אסר לפרסמם משום שהיה בהם פגיעה אישית בזולת.

כש"נעקץ" על ידי משהו שאמר לו, "שוב אתה מתחיל עם ה"פלוני" שלך". היה משיב: ולי אתה אומר? הלא אני ראיתי בעיני את ה"עט האדומה"! ולמי שאינו יודע מה היא ה"עט האדומה", סיפר:

"כשהחל ר' אברהם מרדכי סגל לקבץ חומר עבור כתיבת ספר "ראש גולת אריאל", ישב עמי ימים רבים, בהם סיפרתי לו מזכרונות וממה ששמעתי מאחרים. נשארתי בידידות עמו, ובאחד מביקורי בארץ הקודש, הראה לי את גליונות הספר שחזרו אליו מכ"ק מרן אדמו"ר שליט"א [זצוק"ל], ואשר נמסרו למרן כדי להגיהם לפני מסירתם לדפוס.

לתדהמתי, היו קטעים רבים מחוקים בעט אדומה. המעשים שהוזכרו באותם קטעים, היו "מוסרי השכל" נפלאים שנקבצו לאחר עמל ויגיעה אדירים מכל רחבי תבל. הדרכות מיוחדות ספוגות בתורה יראת שמים וחסידות. אך מרן שליט"א [זצוק"ל] מחקם משום שאולי היה בהם איזה ענין שיכל להיראות כעין אבק פגיעה במישהו או בחוג כלשהו".

[אגב, הספר ראש גולת אריאל חלק ב' הגיע

לדוכני חנויות הספרים בערב חג השבועות, כשכבר היה על ערש דוי. אולם מעת שהגיע אליו הספר לבית החולים, לא הניחו מידיו, על אף יסוריו הנוראים. ימים רבים קרא וקרא עד שסיימו. ואמר: אכן, יש כאן הרבה דברים חדשים, שלא ידעתי. במשפט קצר זה למדנו את גודל ענוותנותו, כל ביבליוגרף אחר היה אומר "שאפילו אני לא ידעתי", אצל ר' משה לא שמענו אף פעם את ה"אפילו".

תן דעתך?

"המדפיס הדפיס ואתם אומרים", גער השרף מקאצק זי"ע בחסידים שישבו לשולחן הסדר, בבית מדרשו. "המדפיס הדפיס" שפוך חמתך" אחרי "מה נשתנה", ואתם אומרים! ואילו היה מדפיס "שפוך חמתך" לפני "מה נשתנה", גם הייתם אומרים כפי הסדר שהדפיס!

מחזה נורא הוד זה, ומראה שביבי שלהבת י-ה היוצאים מפי הרבי, עמד לפני עיניו של ר' משה כל ימי חייו. ממעשה זה למד הוראה תמידית לכל חיי האדם, שישאל האדם למה? למה נצטוונו כך? ומדוע הננו נוהגים כך? למה נפסקה ההלכה כך? ומדוע לא נפסקה ההלכה כפלונני? וכל כיוצא בזה מוטל על האדם לירד לעמקו של ענין בכל דבר ודבר, ולא לעשות מעשיו מתוך הרגל ודבר שבשיגרה.

כמה דיבר ועורר בענין "שואלין ודורשין בענינו של חג שלושים יום קודם לחג", משהגיע ראש חודש אלול כבר נטל באמתחתו את אוצר הגאונים למסכת יומא, הלכות תשובה להרמב"ם, ושערי תשובה לרבינו יונה.

סיפר אחיינו הרה"ג ר' יהושע בוראק שליט"א, בילדותי כשעוד טרם ידעתי שיש מסכת ראש

השנה, כבר לימד אותי את הסוגיא ד"אתקין ר' אבהו בקיסרין". ממוצאי יום כיפור עד מוצאי סוכות היה עסוק בכל עומק עניני הלכות סוכה ודיני ארבעת המינים. ומיד לאחר סוכות כבר עמל בסוגיא ד"כתבה".

לימודו היה בעמקות ויגיעה עצומה. ישב שמונה תשע שעות ברציפות, בלא לזוז ממקומו. הפונה לשאלו דבר מה באמצע עומק עיונו, ראה בחוש שהוא במערב ולבו במזרח. מצחו החרוש קמטי-עיון מאומץ התאדם מעוצם עיונו, ומראה פניו העיד כי הגיע מעולם אחר. מגודל שקדנותו הגיע לבקיאות אדירה בכל מקצועות התורה. בהיותו בן עשר שנים בלבד נבחן על כל מסכת נדרים עם הר"ן בעל פה, בפעם אחת! [לא פרקים פרקים]

לעתים, מיד אחר טעימת פת שחרית, נטל אחד מכרכי ה"שדי חמד", ולא זו מכסאו עד שסיימו לפנות ערב, מעמוד השער ועד לוח התיקון. שכלו הישר והחריף עמד לו לירד לעמקו של ענין, ולדלות ממנו מרגליות שנעלמו מעיני אחרים.

פעמים רבות הוכיח ראיות מוצקות מתוך קושיא של תוספות קצר במסכת פלונית. כשראו חבריו שהצדק עמו, שאלוהו: משה, זאת מנין לך? היה הוא משיב להם בענוות חן: הגאון ר' הירש פסח אמר לי שתוספות ארוך הוא כעין מכתב, אך תוספות קצר הוא כעין מברק, ויש להתייגע בו רבות.

אף את בני הנעורים חנך וחייד בדרך זו. כששמע מתינוק של בית רבן שכבר למד את המשנה "בשחר מברך שתיים לפניו ואחת לאחריה, ובערב מברך שתיים לפניו ושתיים לאחריה", מיד שאלו מה חטא השחר שאין

מברכין בו שתי ברכות לאחריה? והיה מתענג בעונג רוחני להראות את הרוקח [בסי' שיט] ששאלה זו שאל ר' יצחק הגר את רבינו תם. כדרכו בקודש נסתעפו הדברים לספר בתולדות רבינו תם, ובגרים שהיו בתקופה זו וכו' וכו'.

ידיעות מפליגות היו לו בפיוט, סליחות, קינות ותפילות. כשהזכירו לפניו את קושיית המגן אברהם למה אומרים שלא עשני גוי, ואין אומרים שעשאני יהודי. ציטט מיד את סידור ר' הירץ ששם איתא לברך שעשאני ישראל. אהב לחדד את הבחורים מה הן אותיות "שב" שנרפסו לאחר התשר"ת והתש"ת דמיושב. משלא ידעו להשיב הראה במנהגי וורמייזא שמנהג הבעל מקריא לאמר לבעל תוקע, שב, כדי שישב וינוח קימעא בין סדר תקיעות אחד למשנהו.

פיוטי ריה"ל ורשב"ג היו עבורו כמים קרים לנפש עייפה. ובפיוטי הקליר, והפייטן הקדמון ינאי, ידע בעל פה איזה מהן הורפסו במחזורים הרגילים, במחזור קרפנטריץ, ובמחזור רומניאה. אלו מהן נתגלו ע"י זולאי, ואלו נתגלו ע"י שירמן, רבינוביץ, ואחרים. בבקיאותו הרבה במדרשי חז"ל ידע לצטט דרשות חז"ל הנמצאים בפיוטי ינאי, שאבר זכרם במדרשים שבידינו.

שני צדדים למטבע

היתה לו ראייה שונה משאר בני אדם, להלן דוגמא אחת מני רבות:

שח ר' משה, כה שמעתי באזני ממקורבו של אחד מגדולי האדמו"רים בדור האחרון [מקורב זה שהה באמריקה שנים רבות, והכיר היטב את הליכותיה ואת מצב היהודים בה]:

באחד הימים קיבלתי מברק מהגבאי בו בשרני שהרבי רוצה לשוחח עמי. וביקשני להגיע בהקדם לבית הרבי זי"ע, במברק לא נתפרש מה רצון הרבי, אך למחרת נזדרזתי לנסוע להיכל קדשו.

כשנכנסתי לקודש פנימה, ישב הרבי על כסאו חלוש ותשוש, כשהבחין בבואי הושיט לי את ידו הקדושה לשלום, וביקשני לנעול את הדלתות על מנעול ובריה. משעשיתי כבקשתו, אמר: "בארון מצד ימין יש מעטפה שהגיעה עבורי לפני כמה ימים מאמריקה. רק לאחר שהראיתי לדוור את הפספורט שלי, הסכים ליתנה לי. אבקשך לפתחה ולראות מה בתוכה". נטלתי את המעטפה, הבחנתי שנשלחה בדוור מיוחד, ועל גביה נכתב "עבור הרב פלוני בן פלוני בלבד". בתוכה היתה המחאת באנק על סך \$50,000 מחברה גדולה מאד באמריקה, והמוטב היה הרבי בלבד.

נדהמתי! סכום עתק זה היה שוה כערך שני מיליון דולר היום! הדחקות בבית הרבי היתה עצומה, מאד שמחתי על המציאה האדירה שנפלה לידי הרבי. נו? שאל הרבי. סיפרתי לו על המציאה הגדולה שנפלה בחלקו.

אתה מכיר את בעלי החברה? שאל הרבי. כן, השבתי, האבא היה מחסידי הרבי באירופה, ושם נפטר. אך הבנים נסעו לאמריקה והקימו רשת חנויות ברחבי ארה"ב. מה עם שמירת שבת? שאל. החנויות פתוחות בשבת, השבתי. הרבי הניד בראשו, ואמר: אל תספר לאף אחד, אחת בקשתי ממך, קח את ההמחאה ושלח אותה חזרה לידי המשלח. אין אני חפץ בכסף של חילול שבת.

ר' משה בוחז את הנוכחים, ושואל נו. מה

דעתכם? כולם מנענעים בראשם, אה, איזו גדלות, לעמוד בנסיון גדול כזה, להחזיר הכסף לשולחיו.

¹²⁷⁴⁵⁶⁷ ¹²⁷⁴⁵⁶⁷

טעיתם! אמר ר' משה. אצלי אין זה פלא שהרבי החזיר את הכסף. אני מתפעל משני דברים אחרים. האחד, צניעות הרבי, לא עלתה על דעתו לספר לאיש או להשתבח ח"ו במעשה זה, מלבדו ומלבד אותו מקורב לא ידע על כך אדם! והאמת שגם מדה זו היא דבר קטן לפי גודל מעלת הרבי – מוסיף ר' משה – ביותר מתפעל אני מסבלנות הרבי. לא בכל יום קיבל הרבי מכתב מאמריקה, ומעולם לא היה עליו להזדהות עם פספורט כדי לקבל מכתב המיועד עבורו בלבד. ועם כל זה התאפק והמתין ימים מספר, בלא לפתוח את המעטפה עד שהגיע המקורב. ¹²⁷⁴⁵⁶⁷ ¹²⁷⁴⁵⁶⁷ זוהי גדלות אמתית!

אכן, היתה לו ראייה כוללת ועמוקה, שונה משאר בני אדם. בבחינת הרואה את הנולד.

באחד משבתות החורף של שנה זו שמעתי דרשה מרב חשוב אחד, שדרש בפני מתפללי בית הכנסת על אברהם אבינו שהיה לו בן ישמעאל, ליצחק אבינו שהיה לו בן עשו, אבל יעקב אבינו היתה מטתו שלימה, כולם צדיקים שבטי י-ה. בתוך כדי דיבורו קם אחד מהבעלי בתים ואמר לו: "איך יכול אתה לקרוא "צדיקים" לקבוצת גנבים שמכרו את אחיהם וגם ציערו את אביהם? כל הציבור נשתתק, דומיה ארוכה נשתררה בבית המדרש.

נתעשת הרב ואמר לו, הנה בפר' ויחי אומר רש"י על שמעון ולוי אחים, הם אלו שמכרו את יוסף. שהרי ראובן ויהודה חיפשו להצילו, בני השפחות לא היתה שנאתן שלימה, ואילו יששכר

ובלון לא דיברו בפני אחיהם הגדולים מהם. ויאמר לו הרב: "אילו בקבוצת גנבים עסקינן, וכי שייכים שם ענינים דקים שבנימוס שאינם מדברים לפני מי שגדול מהם?" אלא ודאי שאין לנו כלל השגה במדרגתם.

כל מי ששמע את המעשה, שיבח את תשובת הרב במאה אחוזים. כשסיפרתי זאת לר' משה, נהנה מאד מתשובת הרב, ואמר: האמת היא שתשובה זו היא רק תשעים ותשע אחוז. כאיש שעוסק בחינוך יודע אני, שמחר או מחרתים או לאחר זמן, תתעורר לאותו בעל הבית קושיא נוספת כעין זו. כשנתקלים בשאלה כזו עלינו לצרף כמה וכמה מקורות יחדו, להציגם בפני השואל ולהראות לו כלל גדול, שאין לנו השגה בסיפורי התורה ובסיפורי הנביאים. כך נמנע ממנו בעתיד שאלות נוספות.

באותה עת אמר: בעת שלימדתי בישיבה "נביא", לא התחלתי ללמוד עמהם, לפני שלמדתי לפנייהם את הסוגיא בסנהדרין ברין ודברים שבין מנשה המלך ואביי. ובעוד כמה וכמה מקומות בחז"ל, הוכחתי להם באופן נחרץ שדבר ראשון עליהם לדעת את הכלל הגדול הנ"ל, רק אחר כך אפשר להתחיל ללמוד נביאים וכתובים.

הי עניו, הי עניו

פעם אחת נתגלגל לידי ספר תשובות הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל, בתוך כדי עיוני נתקלתי בענין תמוה בחלק א [סי' מב] וזה תורף הענין. ר' אהרן נשאל על דברי הגמרא בענין זר שאכל מליקה, שלוקה שתים, חר משום זרות וחד משום טומאה. ונתקשה השואל אם כן שבשר עוף זה הוא נבילה, מדוע אינו חייב שלש, גם משום

ר' אהרן השיב, שבשר מליקה טהור מטומאת נבילה, כראיתא במסכת זבחים שמליקת הכהנים אף שאינה מוציאה מידי איסור נבילה לזר, אך לענין טומאה, מטהרת מידי טומאת נבילה אף לגבי זר.

ר' אהרן ממשיך שם לומר, שכאשר קיבל את מכתב השאלה, חשב בלבו שאילו באמת היה הדין להיפך, שבשר מליקה מטמא זר, יש להסתפק לענין טומאה בבית הבליעה, והאריך שם על שני עמודים בחריפות ובקיאות על ענין זה.

והיה הרבר תמוה בעיני, וכי דבר זה נחשב לפסטיא דאורייתא, הא בכך יהיה עשות ספרים אין קץ, שנחקור מה הדין בכך וכך אילו היה מותר לחרוש בשבת, ואילו היה מותר לזרוע בשבת, וכדומה. ושאלתי לכמה תלמידי חכמים, וילאו למצוא הפתח.

כשהראיתי הענין לר' משה, עיין בתשובה זמן קצר, ואמר: בא וראה שבחם של גדולי ישראל, וענוותנותו של אותו צדיק. ידע ר' אהרן שכאשר יראה השואל שנתעלמה ממנו גמרא במסכת זבחים, תיחלש דעתו ויבוש בעצמו על שאלתו. על כן כתב ר' אהרן שנסתפק לו וכו', ומתוך פלפולא דאורייתא בחכמה מיוחדת הפיס דעתו והעלים את שגיאת השואל.

לימים, הרציתי הדברים בפני אחד מגדולי ישראל, נתלהב ואמר: שפתים ישק. אך בחריפות, בבקאות, ובגאונות - אין די. כדי למצוא מרגלית זו צריך גם את לבו הרחום והטהור של ר' משה ליפשיץ.

והיו הבריות תמהים על גודל מעלתו זו. פעם

אחת ביקש ממנו אחד מגדולי ישראל, הנה בודאי יש בידך "מעשה רב" בענין מדה טובה זו שראית אצל רבותיך, אנא ספר לי. והוא סיפר:

בהיותי בחור בחבורת ה"זלגיסטים", חלפתי ליד ביתו של מרן בעל ה"בית ישראל", לפתע נפתחה הדלת, מרן קרא לי וביקשני להביא לביתו רמב"ם הלכות שבת.

כשהבאתי את הספר ראיתי את מרן יושב, לידו הגאון ר' ישעי' מונדרי ז"ל ועוד שני תלמידי חכמים מופלגים, והם מתנצחים בפלפולה של תורה, בענין מלאכת מחשבת בשבת. מרן דפק

על השולחן ואמר "לא יכול להיות שהרמב"ם יכתוב כך". והם בשלהם שכך כתוב ברמב"ם.

מיד כשהגשתי את הספר, דפדף בו מרן אילך ואילך והראה להם שהצדק כדבריו, ומיד הפיס דעתם והוסיף בחיוך "אילו היה לכם רבי כמוני, כמורי חמי ר' יעקב מאיר בידרמן, גם אתם לא היתם טועים כך".

[בשולי הסיפור הוסיף: ראה את גודל העוני בבית רבנו זי"ע בעת ההיא, שאפילו רמב"ם לא היה בביתו].

בכל כוחו עמל לבטל את תאוות הניצוח. וכשנוכחו הכל בצדקתו, הצניע זאת במילתא רבדיחותא וכדומה. בסעודות שבת שמע שעות רבות את רעיונות וחידושי גיסו הגאון ר' קהת, לאחר הסעודה השתהה זמן מה בחדר ספרייתו, ומיד היה מגיע עם מקורות רבים כתנא דמסייע לחידושי גיסו.

פעם אחת השתתף במסיבת שבע ברכות, ואחד הרבנים דרש לכבוד השמחה. בדבריו הזכיר

שבסדר הדורות איתא שגדול האמוראים, רב, חי ארבע מאות שנה, ועל ענין זה בנה את דרשתו. ר' משה נשך את שפתיו כדי שלא להתערב, כמוכן שלא הוציא הגה מפיו. אע"פ שידע שהרב טועה, מעולם לא חפץ לנצח בויכוח.

רק לאחר מכן ניגש בצינעא לאותו רב, ובבקיאות נפלאה אמר לו: הנה בפרק שלשה שאכלו איתא שמות תלמידי רב שחזרו מהלווייתו. ומיר ציטט לו כמה וכמה גמרות, להוכיח מתי חיו תלמידים אלו. והנה שם בשלשה שאכלו איתא שרב היה תלמיד רבי. ואם כן להיכן "תמשוך" את הארבע מאות שנה. אינך יכול לומר שהאריך ימים בימי האמוראים, שהרי כתוב במפורש שהשתתפו בהלווייתו. ואינך יכול לומר שחי ארבע מאות שנה בימי התנאים, שאם כן יהא עליך לומר שנולד בימי החשמונאים.

יודע אני מה שכתב ר' חיים ויטאל בהגהותיו לזהר פרשת בשלח [דף נ"ב ע"א], יודע אני מה שכתב הרב לאוואט בשער הכולל בתפילת ראש השנה, דברים אלו צריכים עיון, אך היה עליך לדעת שרבר זה הוא טעות הדפוס, ואין לדרוש עליו ברבים!

הספוג והנפה

מפורסם הדבר שבעל החפץ חיים זצ"ל הרבה לדבר ולשוחח, כדי להראות לעין כל שאפשר להאריך בדיבור ועם כל זה לא להיכשל בריבורים אסורים.

מקורב היה ר' משה לכל ביבליוגרף ויודע ספר בניו יורק. מרחוק ומקורב נמשכו הם אליו כפרפרים אל האור. כדרכם של יודעי ספר היה הוא מריק לתוכם מתורתו וידיעותיו, וקולט מהם

מתורתם וידיעותיהם.

שנו חכמינו ז"ל בפרקי אבות על ארבעה מדות ביושבים לפני חכמים. המדה שלפני העליונה היא "ספוג", שסופג את הכל. והמעלה העליונה היא "נפה", שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת. ר' משה ידע לנפות היטב את ששמע. וכשהריק את שמנו ונתן את ריחו לאחרים, היתה זו סולת מובחרת, שנילושה בשמן אפרסמון, עטופה בחמאה של תורה. עידית שבעידית. לא זו בלבד שהשליך במצולות ים את ה"שמרים", אלא אף את "בועות הקצף של השמרים", העלים והסיר.

נתרבק ר' משה במידותיו של ה"חפץ חיים". שעות ארוכות שח וסיפר ואמר ודיבר ונזכר והעיר והגיב, ואפילו גם מתח ביקורת, אך כל זאת – ללא "שמרים" וללא "אבק שמרים", סיגל את לשונו לספר בלשון נקיה, גם כשהוצרך לעקם יותר משמונה אותיות.

על אחד מגדולי הביבליוגרפים ז"ל – שהיה אף הוא בעל מדות טובות ולב טוב – סיפר לי ר' משה עשרות סיפורים ומציאות וגילויים שמצא הלה. כדרכו של ר' משה סיפר הכל בכל מכל כל. למה נתגלגל הלה לאמריקה, וממה נתפרנס. כיצד נפגש עמו לראשונה, ומה נעשה בספרייתו לאחר פטירתו. מדי פעם הוסיף לספר עוד ידיעה ועוד פרט ששמע ממנו. קיצורו של דבר שהקיפו וסיבבו כגורן, ובטוח הייתי שיותר אין לו מה לחדש בענינו של זה.

כך חשבתי לפני פטירתו. אך לאחר פטירתו נתוודענו לפן נוסף בגדולתו זו. וכה סיפר לי אחד מבני משפחתו:

בימי הבראשית של עבודת ר' משה בספריה התורנית בבורו פארק, התייגע למצא תמיכה

עירונית וממשלתית בספריה. משנתברר לו שלספריה כשלעצמה לא יזכה בתקציב, ורק עבור פרסום עבודות מחקר תורני, יזכה בתמיכתם. חיפש ועמל להשיג מאמרים מיוחדים, שיעידו על הרמה הגבוהה של הספריה.

באחד הימים ההם, הגיע הביבליוגרף הנ"ל לבית ר' משה, צוהל ושמת ובירו ספרים וצילומים. משנרגע קימעא, אמר לו: "הנה מצאתי גילוי מעניין מאד, שנוכל לפרסמו על ידי הספריה, לתועלת הספריה. מצאתי "פלגיאט" אמיתי. רב אחד שהרפיס את חידושי אחד ממשפחתו שנהרג בשואה, אך גנבם והרפיסם על שמו. גם בהסכמה שקיבל הנהרג הקדוש מאחד מגדולי ישראל, מחק הרב הנ"ל את שם הנהרג הקדוש, והרפיס בה את שמו. דבר זה נתגלה לי כשנתגלגל לידי קונטרס שהנהרג הקדוש החל להרפיסו סמוך לפרוץ המלחמה, ומחמת הקרבות הצליח להרפיס רק רפים בודדים. הא לך הספר, והא לך צילומי דפי הקונטרס. "פלגיאט" אמיתי, תאוותו של כל ביבליוגרף".

ר' משה נטל ממנו את הדפים, ועשה עצמו כאילו באמת נפלה מציאה גדולה בחלקו, אלא שכל זה היה לפנים, וכמובן שלא עלתה על דעתו להרפיסם.

והיה אותו בן משפחה מתרגש ואומר: זה שר' משה לא הרפיסו, אינו חידוש בעיני, שהרי רחוק היה מלפגוע במישהו. אבל מה שהעמיד פנים שנטל את הצילומים, ולא עשה עצמו כצדיק, לאמר, איך אעשה החטא הגדול הזה לפגוע במישהו. זוהי גדולתו.

מאד נתפעלתי מהמעשה והוספתי לאמר לו, גם זה אין נחשב אצלו לדבר גדול, שהרי עניו וצנוע

היה. אך הצלחתו לנצור את לשונו במשך עשרות פעמים שדיבר על הביבליוגרף הנ"ל, בלא לספר את המעשה הזה, זו היא גדולה אמתית!

מאד נזהר שלא לקלל גויים, באומרו שבזה יכול לגרום שתתלמד לשונו לדבר דיבור שאינו נקי, וסופו שיקלל גם יהודים. כמו שנזכרה סברא זו לגבי גזל עכו"ם. והראה אחיינו הר"ג יהושע בוראק שהוא מאמר ר' יוחנן בדברים רבה [ו, ט] "אם הרגלת לשונך לדבר באחיק שאינו בן אומתך, סוף בן אומתך תתן דופי".

בעת שנסע לבית החולים מדי חדש בחדשו לעירויי דם, פגשו באולם ההמתנה בחולים רבים מאחינו בני ישראל ר"ל, כשפעם אחת פלט אחד ממלוי "שיבואו המחלות על הגויים". העיר לו בנעימות, שאין לומר כן. כרי שיתרגל האדם לדבר בלשון נקיה.

אהבת תורה

עוד בצעירותו היה שקדן עצום ובהיותו בחבורת ה"זלגיסטן" למד לכל הפחות שמונה עשרה שעות ביום. עברו שנים ונתגלגל מזלו של ר' משה לעבוד במטויה בלילות, את עבודתו נהג לסיים עם שחר, כשעדיין שררה החשיכה. באחת השנים כששב מעבודתו ביום ששי, ערב שבת שובה. נתקל בפתח ביתו במכונת ניקוי שהושארה שם בטעות, ונחבל קשות בראשו ובפניו. שירותי ההצלה הביאוהו לבית החולים, ורק לאחר שנחבש היטב, חזר לביתו סמוך להדלקת הנרות.

לאחר שסעד סעודת ליל שבת קדש בצוותא עם

גיסו הרה"ג ר' קהת בוראק זצ"ל, שקע בלימוד חיבור התשובה להמאירי [חיבור גדול ובו כ-500 עמודים]. ולא זו משם עד שסיים את הספר כשהגיע זמן ק"ש של שחרית.

בסעודת שבת של שחרית נשא ונתן עם גיסו ר' קהת על שיטת המאירי בחיבור התשובה שלו. והיו שניהם שוזרים וחורזים את הספר מתחילתו לסופו, מש"ס בבלי לירושלמי, מרמב"ם למאירי, ומיסור ושורש העבודה לשפת אמת. והיו הרברים שמחים ומאירים כנתינתן מסיני.

באותה שבת היתה נפשו של ר' קהת הומיה וסוערת, מגודל אהבת התורה של גיסו. והיה הוא דן ק"ו בעצמו, ואומר ומה גיסי ר' משה, שעל אף היותו חבול ופצוע, ועל אף עייפותו הרבה לאחר לילה ארוך של עבודה, עם כל זה לא עלה על יצועו אלא הגה בתורה כל הלילה. אנו הבריאים שאיננו עייפים כמותו, על אחת כמה וכמה שעלינו להתחזק בהתמדת התורה.

לולא שראינו בעינינו מי היה מאמין. נזדרז ר' משה ובא לבית החסידים, ובאמתחתו "תיקון". מזונות ויין שרף. לאחר התפילה, פתח בלימוד משניות, כשהוא שוגה באהבת התורה, מצטט תוס' נידח במסכת תמיד, ותוס' ישנים ביומא. תשובות גאונים, וביאור של הקוז'גלובר. פניו נוהרים, הנה מצא חידוש בפירוש רב נתן אב הישיבה. כולו קורן מאושר ותענוג רוחני. ובתוך כך מושיט לו אחד האברכים את ידו, "לחיים ר' משה", על מי היום היארציט, על האבא או על האמא? ור' משה משיב לו "אבל חידושו של רב נתן אב הישיבה". והלה בשלו, על אבא או על אמא? ור' משה מתנצל לפניו בענווה, האמת היא שאיני זוכר, ולשם מה עלי לזכור, העיקר

שהרבנו של עולם זוכר, ועוד עיקר הוא הפירוש הנפלא של רב נתן אב הישיבה ... נחלקו הרמב"ם והראב"ד בביאור "באהבתה ישגה תמיד", או שבעבור אהבתה ישגה בעניניו הגשמיים, שלא ישים לב אליהם. או שישמח באהבת ה' כמו שאדם שמח בשיר, או שישגה בה תמיד כראוי ויעזוב כל מה שבעולם חוץ ממנה. וכולהו איתנהו ביה במשה.

אהבת תלמידי חכמים

לכל תלמיד חכם שעובר את בוראו ולא את עצמו, היה ר' משה בטל לפניו כעפרא דארעא. יהודים כר' ישראל פסח ז"ל, ר' ישראל יצחק ז"ל ראדז'יק, ר' משה נירנברג ז"ל, אהב אהבה עזה. ושמח להשתעשע עמם בתורה וחסידות. לגדולי ישראל האמיתיים כהרב מטשעבין, ארמו"ר מבעלז, החזון איש, ר' אהרן קוטלר, ר' אברהם יפהן, ר' ישראל מובשוביץ, ר' בעריש צוקרמן זכר צדיקים לברכה נדבק ונצמד בקירות לבנו. והיה בטל בפניהם במחשבה בדיבור ובמעשה.

עמל רב השקיע לרכוש את מדת ההשתוות, וכמי שהתחנך על ברכי זקני החסידים שלט היטב ברגשותיו שלא יראו בחוץ. אך אהבתו לתלמידי חכמים פרצה את הגבולות. כשנפטר ר' אברהם יפהן בערב פסח לפני חצות, בא ר' משה לנחם את בנו הגאון ר' יעקב יפהן שליט"א. שם פרץ בבכיות נוראות כמי שמתו מוטל לפניו. את מורו ורבו הגה"ח ר' זליג שטיצברג זצ"ל, העריץ מאד, והיה בטל לפניו במציאות, יותר מאשר חסידים גדולים מבטלים עצמם לפני רבותיהם. ועל ביטולו בפני רבותינו לבית גור, אפשר למלאות כרכים רבים.

אהבתו לגיסו ר' קהת, היתה כאהבת דוד ויהונתן. היה ר' משה נוהג לומר: העולם מכבד את גיסי מפני צדקותו [משום שהסתיר את גדלותו בתורה], ואני מכבדו עבור גדלותו בתורה.

כשחלה ר' קהת והוצרך לקבל טיפולי הקרנות, נסע עמו וישב לצדו שעות רבות, לשעשעו בתורה, בחכמתו הרבה ידע להביאו לחרוה דאורייתא על אף יסוריו.

אהבתו לספרים והכנתו בהם

אהבתו לספרי קודש, היתה מיוחדת במינה. עוד מנעוריו שקד על ידיעת ספר "שם הגדולים" להחיד"א, ולכל מקום שהגיע, מיר ניגש לארון הספרים ועיין בספרים עתיקים או חדשים שלא הכירם קודם לכן.

מרגלא בפומיה שאין ספר, חומש, מחזור, ואפילו סתם סידור תפילות בעלמא שאין בו איזה שהוא חידוש. ומן השמים סייעוהו למצוא מרגליות מיוחדות בכל ספר שפתח.

חיבב מאד את הספר גור אריה יהודה לבנו של הגר"מ זמבא, ומגדל חיבתו השתדל שידפיסוהו המוציאים לאור. כשנפטר בוילימסבורג מוכר הספרים ר' ישראל וולף, שמע ר' משה שלא למנתו נותרו כמה עשרות כרכים מספר זה, מיהר לרכשם ממנה על אף שחלק מהם נפגמו במי גשמים וחילקם חינם לתלמידי חכמים ולבתי מדרשות. [באותה עת טרם ידע שדרשת ה"בר מצוה" של הרי"א זמבא נרפסה בספר "אותיות פורחות"].

כשנשאל מדוע מחבב הוא את הספר כל כך. אמר: וכי לא ראית שבהסכמה כתב עליו רבינו

בעל "אמרי אמת" את התואר "תלמיד חכם" שרק מעטים זכו לכך. [מלבד זאת היה הגר"מ זמבא קרוב משפחתו]

פעם אחת ניגש לארון הספרים בבית החסידים, ועיין בשו"ת לר' מנרלי מדעעש. מיד כשהחל בעינו באחד מעמודי הספר, הראה לסובבים אותו, את הכתוב שם: "שמעתי ממו"ר בעל החתם סופר שאמר שמימות הרשב"א עד ימות הפני יהושע, לא קם ספר כהפני יהושע!"

גם בסידורים מצא חידושים. בסידור המפורסם "תיקון מאיר", מצא שנתייחד על סידור קורנוב, כמוכח מסדר ההקפות הפותח בתיבות "אאז"ל".

בדורנו - היה אומר - אין כל קושי לערוך ספר בפלפול ובסברא, ובכל מקצוע שבתורה. יש ספרי עזר רבים, אנציקלופדיה תלמודית, שו"ת במחשב וכו' וכו'. אך רק מי שניחן בחוש מעמיק, יוכל להבחין מיד, מי הוא למדן אמיתי ומי הוא מלקט ומקבץ. ר' משה תן דוגמא, והוא נתן ...

בשנותיו האחרונות הגה רבות בספרי הגה"ק מקו"ג'גלוב, ארץ צבי ושיח השרה. כשהגיע לראיתו הנפלאה ממסכת שבועות, בארץ צבי חלק ב' סי' כ"ה, אמר: כל חללי דעלמא אינם שוים את ההמצאה הגאונית הזו. מי שאינו למדן אמיתי, לא יגיע לעולם לאור נפלא שכזה.

אין היריעה מתאימה כאן להכיל הגדולות והנפלאות שזכר בעל פה ממאות ספרים וקבצים וירחונים. למשל, ידע שבספר חיי יצחק מר'

חיים יצחק יוסטמן יש הסכמה ממרן ה"בית ישראל". אך החידוש בזה הוא שהספר נדפס בשנת תרע"ב ורבינו היה אז בן י"ז בלבד. [כידוע, בבית רוז'ין היה זה דבר מקובל, שבני האדמו"ר נתנו הסכמות אפילו בעודם בני י"ג שנה, אך כאן בגור, יש בזה דבר חידוש].

כשנשאל מדוע הלשון בשפת אמת על הש"ס מצוחצחת יותר מאשר בשפת אמת על התורה, הסביר כי השפת אמת על הש"ס נכתב מיד כצורתו. מה שאין כן במאמרים שאמר ב"שלחן הקדוש" שנאמרו מתחילה בצורת "שמועס", ורק לאחר מכן כשהעלה את רעיונותיו הקדושים על גבי הכתב, הוצרך לצמצם את הררשה.

בשכבו על ערש דוי, הזכיר לפניו אחיינו הרה"ג ר' יהושע בוראק את השפת אמת על תיקוני זהר. בשארית כוחותיו אמר לו: כשתעמק בפירושו שם, תראה שהרעיונות הם אותם הרעיונות שבספרו על התורה.

במקצוע מיוחד בתורה, היה מהיחידים ברורו. מציאת מראי מקומות למאמרי חז"ל. מרגלא בפומיה שאפי' בספרי עזר יש לדעת כיצד להשתמש בצורה הנכונה. נשאל ע"י אחד, היכן נזכר המאמר מי שיש לו מנה רוצה מאתים? מניה וביה השיב לו, את המאמר תמצא על פי ראשיתו, אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו. והמקור הוא במדרש קהלת על הפסוק ונתתי את לבי לדרוש, אלא ששם נאמרו סוף הרברים בארמית, ונוסח זה השגור בפי העולם, הוא מרבינו בחיי.

פעם אחרת נשאל איפה נאמר אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין ממונה עליו מלמעלה וכו'.

ואומר לו גדל. מיד השיב שמקורו בהשמטות לזהר בראשית. ידע בעל פה את כל המקומות שעסקו בענין מאמרים שלא נודע מקורן, מתשובותיו של ר' משולם ראט ועד מאמרו של ר' יהושע ארנברג בעל "דבר יהושע" בקובץ נדיר.

גם בהיסטוריה יהודית וכללית ירד לפרטי פרטים. פעם הגיע אדם זר לבשרו שחקר ומצא ששם משפחתו של הבעש"ט היה טליתמאכער, נענע לו בראשו ואמר אכן נתונה לך תודתי שהודעתני דבר זה. משיצא הלה אמר למקורביו, הרי כבר דובנוב כתב את זה לפני שמונים שנה.

כשנשאל איך ידע הרבי ר' בונים את השפה הגרמנית, ידע מיד לומר שאביו הרה"ק המגיד מווידיסלוב עבר לגור בעיירה בהונגריה, שבזמנו השתייכה לממלכה האוסטרית ששפתה היתה גרמנית. והוסיף לומר: הרבי ר' בונים למד אצל ר' ירמיה לעוו במאטרסדארף, ואל תטעו לומר שהיה לו רב הונגרי ... כי ר' ירמיה היה פולני יליד פילץ. הכל ידע, הכל שמר, והכל זכר בבהירות רבה, כאילו זה עתה סיים ללמד.

מעשה מעניין אירע לו עם היועץ הלאומי לעניני בריאות בממשלת ארצות הברית. שמו ר"ר לה פור, נוצרי אדוק, על אף שאמו היתה יהודיה. כשנפגשו, אמר לו הרופא, יש לי הנאה מרובה ממך, מוחך פועל היטב. גם אני דורש מתלמידי, לאמץ את מוחם, ולא לנח על זרי רפנה. כבר שנים רבות שאני טוען שמחלה במעי הגס הנקראת קולייטוס, נגרמת ממוצרי חלב. ואף אחד לא הסכים עמדי. עתה הצלחת

לבסס את שיטתי, והנני עומד להרצות על כך בכנס רופאים בין-לאומי שיתקיים באירופה. ר' משה נתן לו לסיים את הרצאתו, ואמר: כל הכבוד לאדוני הד"ר, אך המצאה זו נתגלתה כבר ע"י הרופא הגדול מיימונידס [הרמב"ם] בספר רפואה שכתב.

^{הרופא} לא האמין למשמע אזניו. כיצד יתכן הדבר?, הלא כל ספרי הרפואה העתיקים תורגמו לאנגלית, מהם פינה ומהם יסוד לכל תורת הרפואה. כיצד קרה שלא שמעתי על כך? אמנם צדקת – השיב ר' משה – ספר זה שנכתב במקורו בערבית, היה טמון בכתבי יד ובדפוסים נדירים, ורק לאחרונה הוציאו ד"ר מונטנר בהוצאת מוסד הרב קוק בירושלים. נדפס שם בחלק א' עמ' ל"ז]

סופו של דבר, שר' משה שלח לרופא צילומים מהספר, בצירוף תרגום לאנגלית. ולאחר שבועות מספר הגיעה לבית ר' משה, חוברת מהודרת מהרצאות הכינוס באירופה. שם נאמר בהרצאת הד"ר לה פור, כי רב צעיר מברוקלין, היסב את תשומת לבי, להמצאתו הגאונית של מיימונידס. [עקב עיסוקו במחקרים הגבוהים ביותר ברפואה, לא עסק הרופא בבריקת חולים. אך בעזרת קשריו עם הרופא המהולל זכה ר' משה להציל כמה נפשות מישראל].

ביום ראשון בלילה, יומים לפני פטירתו. שכב ר' משה עטוף ביסוריו, ולא הגיב מאומה לפניות הרופאים והאחיות. הרופא יצא לבני המשפחה ואמר, "כנראה שכבר איבד את הכרתו". אולם כשהגיע אחיו ר' מאיר לסעדו בחליו, סיפר לו שלמד את הסוגיא בפרק נערה המאורסה בענין מיגז גייז ומיקלש קליש. לחש לו ר' משה "יש

שם ר"ן ארוך". האם זה ר' נסים ב"ר ראובן או ר' נסים ב"ר יעקב? שאלו האח. "וכי אינך יודע שזה ר' נסים ב"ר ראובן גירונדי?", השיב בלחישתו. זה היה ר' משה, ידיעת הספר ואהבת הספר עד זיבולא בתרייתא.

ר' משה נגד עצלות המחשבה מי ששאף לקבל חינוך ליראת שמים טהורה, ביטול העצמיות, ומניעת הונאה עצמית, די היה לו שיזכיר לר' משה את השם "קאצק", ומיד היה מקבל מנות גדושות ממדות אלו, מושחזות בסכין האמת הצרופה, ומתובלות בחריפות המעוררת השתאות בפשטותה.

אמנם חזר והרגיש, שבעת אמירת מאמרים אלו עלינו לדעת, כי אין לנו השגה במדרגות גבוהות אלו, אך לכל הפחות עלינו לרצות שתהיה לנו נגיעה במעשה אבות.

היה חוזר ואומר: כשאתה לומד גמרא ברכות, אל תטפח על שכמך. דע לך כי התעצלת מללמוד סוגיות עמוקות בבבא קמא בבבא מציעא, או בכתובות ויבמות. וכה היה מספר:

בעת לימודי בישיבת שפת אמת, היינו אנו ה"זליגיסטים" מתפללים בשבתות החורף במנין של מרן ה"בית ישראל" [ולא במנין הכללי שהתפלל עם מרן ה"אמרי אמת"]. בהדלקת הנרות התפללנו מנחה וקבלת שבת. לאחר מכן התקיים סדר של לימוד בעיון למשך שש שעות, ולפני "חצות", התפללנו ערבית של שבת. בשעה ארבע לפנות בוקר כבר ישבנו כולנו בבית המדרש ועמלנו בתורה עד לתפילת השחר.

מדי פעם היה ה"בית ישראל" יוצא מדירתו,

עובר בין השולחנות, מביט לימינו ולשמאלו. ומעורר את תלמידי הישיבה בלימודם.

שבת בבוקר, השעה חמש לפנות בוקר, הרבי יוצא כהרגלו לבקר בבית המדרש. לפתע הבחין בשני בחורים הלומדים מסכת שבת. תפס אחד מהם ברש בגדו, גררו אל השולחן הסמוך שם ישבו הישישים ר' מוטל אוסטרובר [ליכטנשטיין] ור' מוטל העלמער שעסקו יחד בלימוד שלחן ערוך חושן משפט עם "קצות" ו"נתיבות". נו, ראה! גרפים אתם גרפים! מה לך מתעצל בלימוד מסכת שבת? וכי אין כוחך במתניך לכל הפחות כשישישים אלו ללמוד חושן משפט? – גער הרבי בבחור! מה לך מתרפה מלייגע את מוחך בסוגיות עמוקות?

הסביר ר' משה: הרבי רצה שלעת ערב כשהראש כבר עייף מהעיון היומי, אז אפשר ללמוד מסכת שבת, אך בבוקר כשהמוח צלול ועירני, יש להתייגע בחושן משפט וכדומה, ולא לתת למוח להתרפות.

כדרכו הוסיף ר' משה להביא אסמכתאות מתורה נביאים וכתובים ומש"ס בבלי וירושלמי. שהרי בחטא מי מריבה היתה התביעה ממשה ואהרן על אף שנתאמצו ועשו המצוה באופן נעלה, אך רצון ה' היה שיתאמצו ביתר שאת ויעשו המצוה באופן נעלה ביותר. גם שאול המלך שסיכן עצמו במלחמה עם עמלק, להרוג את כל זכוריהם, קיים את המצוה באופן נעלה, אך התביעה נגדו היתה למה לא התאמץ ביתר שאת לקיים המצוה באופן יותר נעלה. אך ר' משה בלי קאצק, הוא כמלך ללא כתר ... ומיד קולחים מפיו הסיפורים ... והנה אחד מהם:

בזקנותו סיפר ה"אבני נזר", שבהיותו עול ימים עמדו מחוגי שעונו מלכת. מכיון שלא היו לו

מעות, לא ידע לשית עצות בנפשו, ויכך לפני בוראו "אנא ה', תן לי שעון טוב שאוכל להשתמש בו לעבודתך". מיד החלו מחוגי השעון לילך. מני אז ואילך, בכל פעם שנתקשה בהבנת הסוגיא, בכה לפני ה', וביקש שיבארו לו מן השמים את קושיותיו.

באחת הפעמים שנכנס לקודש פנימה להרצות את חידושי לפני חותנו הרבי מקאצק זי"ע, שאלו חותנו, זאת מנין לך? הודה ולא בוש וסיפר לו דברים כהווייתו. גער בו הרבי ואמר: קושיות ואיבעיות יש להבין על ידי רצון בהתאמצות וביגיעה ולא על ידי בכי ודמעות. את המוח יש לאמץ!

ודע מה שתשיב

רבות התעמק והגה בפילוסופיה ובמחשבת היהדות. כשנפגש עם מלומדים גויים, התפעלו הללו מעומק ורוחב בינתו וידיעתו. ותמיד היתה ידו על העליונה. ידע להוכיח היטב את השקרים של הנצרות והאיסלם, וכל אפיקורוס או אתאיסט שנפגש עמו, התערערו לו רבים משיטותיו, ויצא מלא פקפוקים וספקות בדרכו המעוותת.

פרופסורים, רופאים, אנשי מדע מהשורה הראשונה בארצות הברית, נתכנסו ובאו לשמוע הרצאות ביהדות. עמד ר' משה על הדוכן ואמר: על "אנכי ה' אלקיך" שמעתם הרבה, אני אשוחח מעט על "לא יהיה לך" ... שאלוהו המלומדים "אתה ה' גערער בחור" משיבת שפת אמת, תבוא ללמד אותנו על "לא יהיה לך"? מכירים אנו היטב את כל ה"עבודות זרות" ואת ה"עובדי עבודה זרה" ומה תחדש לנו בזה? – השיב ר' משה: הרצאתי תתבסס רק על ביאור קטן של הרמב"ן.

ונכבדה היא?

תשובתו המוחצת הפליאה אותם, ואת כל שומעיה. וכה אמר: חלק נכבד בתורתנו מוקדש לנושא "דיני קדימה". קדימה בברכות, קדימה במצוות, קדימה בקרבנות, קדימה בכיבוד אנשים, קדימה בכיבוד תלמידי חכמים, ועוד עשרות הלכות סבוכות בכל מקצועות התורה. גם ההכנה לקבלת התורה היתה בנויה על "שמירת הגבולים", ואף שחשב משה רבינו שכבר הזהיר את בני ישראל דיו, עכ"ז ציווהו הקב"ה לירד ולהזהירם שנית שלא יהרסו לעלות אל ה' פן יפרץ בם.

מצוות תורתנו הקדושה נמשלו ל"כיפה של אבנים", שאם נוטלין ממנה אבן אחת, נופלת ונהרסת כל הכיפה. קיבלנו דיני קדימה במצוות, ולכל מצווה דרגתה המיוחדת בסולם המצוות. קיים האדם את כולם לפי הסדר הראוי, רצה האלקים את מעשיו! אולם אם לא קיימם לפי הסדר הנכון, אע"פ שקיימם למעשה, לא עשה ולא כלום.

בשינוי סדר הקדימות, והעדפת מצוה אחת, על פני מצוות אחרות שלא על פי סדר הקדימה שנתנה התורה, מתמוטטת ונהרסת כל ה"כיפה של אבנים". למצוות ישוב ארץ ישראל יש "קדימה" מסויימת לפי מה שנתנה תורה, כפי ששנינו שכותבים עליו אונן אפילו בשבת. אך המשנה סדר קדימה זה, ומעמיד מצוה זו בראש מעייניו, ברחותו את שאר המצוות, אמנם עובד הוא עבודה, אולם "עבודת עצמו" היא זו, ולא "עבודת בוראו" וסופו יורש גיהנם.

פעם אחת בעת "קידושא רבה" בבית מרן ה"בית ישראל", אמר הרבי לנוכחים, וביניהם הבחור

למה חייבה תורה עונש מוות למי שזוקף לבנה ומשתחוה לה, הרי עשה דבר שטות שאין כדוגמתו, ושוטה מקומו בבית משוגעים. למה ציוותה תורה להרגו עבור שטות וטפשות זו? אלא ירדה תורה לסוף דעתו של אדם, בחיר הבריא והעליון על כל היצורים, שניתנה בו בינה דעה והשכל. ואם בחיר הבריא מוכן עבור אמונה מסויימת לומר שהאבן בראה את העולם ולהשתחוות לה, דבר זה מוכיח שנפרצו אצלו כל הגדרים האנושיים, וממילא שגם גילוי עריות ושפיכות דמים ושאר חטאים אינם מהווים עבורו חטא, ועל כך מגיעה לו המיתה.

כך הוכיחה ההיסטוריה, מרגע שעבר האדם עבודה זרה, לא היתה לו מניעה להשחית, להרוג להשמיד ולהתאכזר. החושים החייתיים שבאדם, נשלטים על ידי השכל. אולם כשהשכל הושחת והוחלר בדיוטא תחתונה שכזו, אין מחסום שיעצור את האדם מלבצע את רצון יצריו החייתיים.

בא וראה, - נוהג היה לומר - בתורה הקדושה נאמר עשרות פעמים "מות יומת". ולהבדיל אלף אלפי הבדלות קוראים הנוצרים לדתם "דת האהבה והרחמים". אך כשנברוק את התוצאות, נמצא שליהודי קשה אפילו להרוג עכבר. ואילו בני דת האהבה והרחמים לא חדלו מלהרוג לשחוט ולרצוח כבר למעלה מאלף וחמש מאות שנה!

פעם אחת נפגש עם אחים תועים שהציגו עצמם כ"ציונים", שהתלוננו בפניו, וכי מדוע אין החרדים לדבר ה', תומכים בהסתדרות הציונית, הלא מצוות ישוב ארץ ישראל מצוה חשובה

משה ליפשיץ:

תבנית

בצעירותי השקעתי זמן רב בלימוד מורה נבוכים, עקידה וכחזרי. דעת אבא זצ"ל לא היתה נוחה מכך, ובאחד השיחים אמר לי "יש מפקפקים אם אכן כתב הרמב"ם את מורה נבוכים". ידעתי שאבא מערים עלי, אך הבנתי את הרמז.

כשסיפר ר' משה מעשה זה, חייד ואמר, חושבני שאף אחד מהנוכחים לא הבין לשם מה סיפר זאת הרבי, אך אני ידעתי והבנתי את הרמז!

[זכה ר' משה לקלוט גם מידה טובה זו ממרן זי"ע וברוב חכמתו ידע לספר סיפור לפני אנשים רבים, כשכוונתו היתה לפלוני בלכר, לאלפו בינה ומוסר בלא שאיש ירגיש בדבר, כדי למנוע פגיעה כלשהיא בכבודו של אותן אדם שנתכוון אליו!]

בענין זה משבח היה את יוצאי יהודי גרמניה, ואת היהודים האמריקאים, שיודעים הם היטב את הגבולות בין תורתנו הקדושה לבין שאר החכמות שהם רקחות וטבחות לתורה. לימודי הקולג' הם חולין שבחולין, ולהבדיל אלף אלפי הברלות תורתנו הקדושה היא קודש שבקודש ואין לערב ביניהם כלל וכלל. צער רב הצטער שרוב יהודי מזרח אירופה לא זכו לקנות "גבולות" אלו, ולפעמים עירבו את התחומים. כגון הזכרת ריימונד מרטיני ב"תורה שלמה" וכדומה.

ג ר

כשהגיע ר' משה לשוחח על גור. נתגמד ונתקטן, כזוב קצוץ כנפים, המספר על קרני ראמים. בית גור היה חייו ונשמתו. ומי שזכה

לראותו בתוך בית המדרש בירושלים, ראה ר' משה אחר. כרג שנאלץ לשהות זמן רב ביבשה, ובקושי גדול הצליח לחזור למים. כשהיה עומד בתוך בית המדרש, מוקף בפרחי חסידים. ידעו הכל, כי אינו זקוק לאוכל או לכל דבר גשמי אחר. כולו "מקשה אחת של רוחניות".

עומד הוא בבית המדרש כאילו בחוץ אין עולם, אין צרות ואין טובות, אין קיץ ואין חורף. יש רק תורה, ורבי, ומקדש מעט!

תבנית

כשהיה בא לספר ולבאר מה היא גור. ראשית דבר היה לומר את הסוגיא דפפונאי במסכת פסחים [מב.]. בענין מים שלנו. מעשה ברב מתנה שדרש להביא מים שלנו לאפיית מצות. בני פפונאי הבינו בכוונתו שרצונו שכל העיר תאפה רק מן המים של רב מתנה. למחרת הגיעו כולם עם כליהם לבית רב מתנה וביקשו ממנו מים לאפיית המצות. כשהכיר בטעותם ביאר להם שכוונתו היתה למים שלנו בלילה בכלי.

בשם זקני החסידים אמר, וכי מה באו חז"ל ללמדנו בזה? אלא לימוד גרול יש כאן, שאף אחד מבני פפונאי לא בא לשאול את רב מתנה, למה צריכים דווקא את המים שלך. הרבי אמר וזהו.

ממסכת פסחים דילג למסכת חולין [קיא:] למאמר הגמרא שהמחלוקת הגדולה בין רב ושמואל בדין "נותן טעם", לא נאמרה בפירוש על ידי רב, אלא מתוך מעשה שהיה נלמדה דעתו. שפעם אחת התאכסן רב אצל נכדו רב שימי ב"ר חייא בר אשי, וחש בעיניו. לרפואתו בישלו עבורו סממנים למשוח על עינו, ולאחר מכן בישלו עבורו תבשיל באותה קדירה. כשאכל רב את התבשיל אמר: "עדיין מרגישים בזה את טעם הסממנים".

וביאר הגאון האדר"ת זצ"ל, שמכיון שרב לא שח שיחה בטלה מימיו, על כן כשאמר שלתבשיל יש טעם של סממנים, מוכרח הדבר שיש בריבור זה איזו הלכה או הדרכה בעבודת ה', שאם לא כן לא היה אומרו.

הבנת! זו רק ההתחלה. את הרבי אין שואלים למה, וכל דבריו מדורים ושקולים, ואין בהם דבר שאין בו לימוד. ואידך פירושא הוא זיל גמור.

סיפר על דודו הגאון ר' ועלועל פרנקל, אשר בשכבו על ערש דוי, הגיע מרן ה"בית ישראל" לבקרו. כשנפרד ממנו אמר לו הרבי "נתראה בירושלים". קרא ר' ועלועל לבנו ואמר, הבא נא לי ספר פלוני. שלף מעטפה מן הספר, כתב בה דבר מה, וביקש להחזירה למקומה.

לאחר שבועיים נסתלק לחיי עולם. ובעת שנפתחה צוואתו, מצאו כי בראשיתה צוה לקברו בבני ברק, בחלקה אשר קנה לעצמו. אך בסופה הוסיף: "לאשר אמר הרבי שנתראה בירושלים, נא לקברני בירושלים".

[ואכן, בחר מרן עבורו את מקום קבורתו. וציווה שיקברוהו ליד הגר"מ זמבא, באמרו "הוא תלמיד חכם, ישתעשעו יחדו בדברי תורה"].

סיפר על רבו הגה"ח ר' זליג שטיצברג, שביום פטירתו הזכירוהו בקודש פנימה אצל מרן ה"לב שמחה". ואמר מרן "שינוח חצי יום". כשאמרו זאת לר' זליג פרץ בבכי, באמרו ומה יהיה בחצי השני?. ואכן נסתלק באותו יום לאחר חצות.

כידוע היתה אכסנייתו של ר' משה פראגר בבית ר' משה, והוא העריצו מאד. וכה סיפר:

פעם אחת הגיע ר' משה פראגר לשהות ארוכה בארצות הברית, וכשהתקשר לבני משפחתו בארץ הקדש, מסרו לו שמרן ה"בית ישראל" דרש בשלומו. לא עברו שעות ספורות והוא נחת בארץ הקדש. אם הרבי שאל עלי, סימן שיש דברים בגו, אמר ר' משה. ואכן הוצרך אז רבינו להשתדלותו בענין גיוס בני ישיבות.

סיפר: ברבר זה נתחנכו כל בתי חסידי גור בפולין. אנשים נשים וטף. אף אצל אמי ע"ה היה דבר זה מושרש כיתר שלא תימוט. פעם אחת יצא אחי מישיבת שפת אמת לנסוע לביתנו בתל אביב. לפני נסיעתו נכנס לקבל ברכת פרידה ממרן ה"בית ישראל". שאלו הרבי, מה שלום הסבא העיניך? הוא נענע בראשו כאומר שלא שמע דבר מיוחד ממנו, והרבי פטרו לשלום.

כשהגיע לביתנו, סיפר לאמי על שאלת הרבי. גערה בו אמא ואמרה, מדוע לא נסעת מיד לבקר את סבא בבית האבות מלבן בפתח תקוה? וכי שאל הרבי לריק? צא בזריזות לתחנת המוניות וסע מיד לבקר את סבא!

כשהגיע לבית האבות, שמע מסבא שהרבי היה זה עתה לבקרו, ויצא משם לפני רגעים אחדים. אילו היה נוסע מירושלים ישר לבית האבות, ודאי שהיה פוגש שם את הרבי זי"ע.

הירבה להזכיר מכתבה של הרבנית אמה של מלכות מרת פייגא מינטשא ע"ה שנרפס בספר הזכרון לר' יעקב תלמוד ז"ל. היה זה בעת מחלת ר' יעקב, וכך כתבה לו: "בטח כבר הינך מרגיש בטוב, משום שמרן שליט"א דרש בשלומך עד ליום אתמול, מדי יום ביומו, ואתמול פסק".

סיפר: בעת תפילת ליל חג השבועות תש"ח,

ידענו שמצב הרבי קשה מאד. לאחר התפילה ^{אוצר החכמה} יצא מרן ה"בית ישראל" לביתו, ובמדרגות בית המדרש המתינו החסידים לברכו בברכת חג שמח. כשהגיע הרבי להחסיד הישיש ר' מוטל אוסטרובר, אמר לו: מוטל, הרי אתה יהודי טוב, למה אינך מתפלל עבור אבא"?.

מיד התחיל ר' מוטל לרעוד באימה ביראה ברדת ובזיע, כל איבריו דא לדא נקשן, וזמן רב עבר עד שנרגע מרעידתו.

למחרת כשנסתלק מרן זי"ע, נשאל ר' מוטל מה היתה החרדה הגדול שתקפה אותו? השיב להם: הבנתי שאם הוא מבקש ממני להתפלל, סימן הוא שאברהם כל תקוה. ועל זה נחרדתי.

בחרדת קודש היה ר' משה מספר על ההכנות שראה אצל החסיד הישיש ר' ישראל ארסין לפני שנכנס לקודש פנימה למרן ה"בית ישראל" זי"ע. שעות אחדות לפני הזמן הקבוע לפתיחת דלתות הרבי, הגיע לבית המדרש ושקע בלימוד גמרא בעיון. לאחר מכן קידש עצמו בסילודין, והיה ממתין בתור בחיל ורעדה, עד שראו עליו בחוש שמתכוון לקבל פני שכינה. והיו זקני החסידים אומרים שזו בבואה רבבואה להכנותיו של הרה"ק ר' משה בצלאל זי"ע.

אמר בשם זקני החסידים כי כתיבת קוויטל בענין פרטי ומסויים, הוא דבר הדורש הכנה רבה. שהרי כתב הרבי "יש שואלין עצתי ויש מבקשין ברכתי". וכדי שיוכל האדם להיות בגדר "שואלין עצתי", עליו לעקור ולשרש מעצמו כל דעה עצמית, שיהיה כולו ללא דעה עצמית, ואז יכול לשאול עצת איש האלקים.

אמר בשם זקני החסידים כי כתיבת קוויטל בענין פרטי ומסויים, הוא דבר הדורש הכנה רבה. שהרי כתב הרבי "יש שואלין עצתי ויש מבקשין ברכתי". וכדי שיוכל האדם להיות בגדר "שואלין עצתי", עליו לעקור ולשרש מעצמו כל דעה עצמית, שיהיה כולו ללא דעה עצמית, ואז יכול לשאול עצת איש האלקים.

פרנקפורט, לא התמהמה אפילו רגע כמימריה ואמר "הן".

[סופו של סיפור זה, שהפריסת שלום ששלח הרבי ליהודי מתבולל זה, השיבתו לחיי יהדות וחסידות ^{טוהרה}].

באחר השיחים אמר: הגיעו לביתי שני אברכים, שלאחר מהם היתה שאלה בעניני שידוכין. וביקשו להתקשר מביתי אל מרן ה"לב שמחה". לאחר שהציע את שאלתו לפני הרבי, שאל הרבי מי עוד נמצא עמך שם, והזכיר האברך שמות הנוכחים. ¹²³⁴⁵⁶⁷תשובה 1234567 תשובה הרבי היתה "השידוך נראה טוב, אך אין להסתכל כל כך על היחוס".

¹²³⁴⁵⁶⁷תשובה 1234567 שני האברכים טענו שתשובת הרבי היא חיובית. ואני טענתי שתשובת הרבי, שלילית. שהרי אילו היתה זו תשובה חיובית, לשם מה הוסיף לומר שאין להסתכל על היחוס. ומלבד זאת הרבי אף פעם אינו מתעניין מי נמצא ליד השואל, עליכם להבין שרצה לדעת אם יש שם "מבין" שיודע לפרש את תשובתו. באמרו זאת האדימו פניו מבושה, שהרי הוכרח להעיד על עצמו שהוא ה"מבין". ובחיוך קל נזף באברכים שאינם מאמצים את מוחם, ומכריחים אותו לומר דברים שהם בגדר גאווה.

לבסוף נתגלגלו הדברים ששמעו מהרבי מפורשות, שאינו שבע רצון משידוך זה.

ר' משה נפצע

על אף סבלנותו הגדולה, היו שתי עבירות שפצעו את נפשו, והחרידו את שלוות נפשו. האחת, השתמשות בכתר תורה כדי לבזות גדולי ישראל בפרהסיא. והשנית, השתמשות במצוות התורה או בלימוד התורה, לגרימת

עוולה לזולת, או לגרימת חילול ה'. דברים אלו זעזעו את אושיותיו. הוא נעלב עמוקות ולא ידע אנה יוביל את חרפתו. כיצד נטלו את תורת ה', אהבת חיו ומכוחה גרמו עוולה לאיש ישראל. דומה הדבר לאיש שקבר את חבירו בתוך דבש – היה אומר. לא היה מסוגל להבין איך לוקח יהודי את דבש התורה ו"קובר" מכחה את זולתו מעשים רבים אין באפשרותנו להזכיר, כדי שלא לפגוע ח"ו במישהו. אך לדוגמא קטנה, נזכיר חתונה שהשתתף בה, שנערכה כמנהג רוב מקומות בחו"ל שאין מקפידים בהם על איסור "חדש". אולם כשנתברר לרב אחד שהלחמניות שהוגשו בחתונה זו, אינם מקמח ישן, עבר בין כל המסובים ואמר שהלחמניות הם "חדש" ואסורים באכילה.

מי שראה את ר' משה בשעה זו, דומה היה בעיניו לאריה בסוגרו החפץ לשאוג, ולקעקע ביצתו של עולם. לבו שתת דם, וכי לשם כך ניתנה תורה, כדי לקלקל את שמחת נישואי הזולת. שנים רבות עבר ר' משה על מידותיו, וגם הפעם התגבר על יצרו והבליג, משום כבודו של אותו רב. אך לא נח ולא שקט מלשלוח אנשים שידברו על לב אותו רב שיפסיק מיד את הכרזתו המטופשת.

משנרגע קימעא, שוב החל ללמד זכות על הלה, שמא לא נתחנך כראוי, ושמא אינו בר-דעת, ושמא יצר הגאווה תקפו. מי יתן לנו תמורתו!

כשימש ר' משה ספרן בספריה התורנית בבור פארק, נמסר לו כי בית כנסת בברונקס, עומד להיסגר ולהימכר, ואם ינסע לשם יקבל מהם תרומה לספריה, ספרים חדשים ועתיקים. את אותו יום מר ונמהר בו נסע לבית כנסת זה,

כששמע שבעת הקריאה מעירים לבעל הקורא בקול גדול על טעויות בין ציר"י לסגול, או בין פת"ח לקמ"ץ, ברברים שאין בהם הבדל במשמעות הכתוב, היה גוער בהם ואומר: קריאת התורה היא מנהג נביאים, ודילוגו עלי אהבה. אך בזיון חברו הוא מדאורייתא!

זמן רב ניקרה במוחו השאלה, מה יצא ממלחמתם של חסידי פשיסחא וקאצק. שנלחמו עבור האמת לאמיתה, עד שלעתים נגרמו פירוד וחציצה בין הורים לבניהם, בין אדם לחבירו, ובין איש לאשתו. והנה רק עברו כמה שנים מאז שנפטר הרה"ק מקאצק ושוב חזר העולם להיות עולם השקר. ומה הועילו בתקנתם?

עד שכ"ק מרן אדמו"ר מגור זצוק"ל אמר לו: דע, כי במקומות ובחוגים שלא דרכה רגלי חסידי קאצק ופשיסחא, הפכו העוולות והרמאויות לחלק מחיי היום יום, ואין אפילו מי שיצחק. אך במקומות וחוגים שנתחנכו על ברכי חסידי קאצק ופשיסחא, אף על פי שהצליח מעשה שטן וגם שם יש עוולות ורמאויות, אך לכל הפחות יש רבים שגוערים וצועקים ואינם יכולים לשתוק כשנעשית עוולה.

ר' משה, שאבותיו ואבות אבותיו התפלשו והתאבקו בעפר רגלי רבותינו שבפשיסחא ובקאצק, ואשר נתחנך על ברכיהם, היה מאלה שאינם יכולים לשתוק כשנעשית עוולה.

בכל הזדמנות היה חוזר על המדרשים והפסיקתא המפרשים את הלאו ד"לא תשא את שם ה' אלקיך לשוא" שבעשרת הדיברות, שלא יגדל האדם זקנו וילבש טלית ותפילין. כאילו שם ה'

לא יכל לשכוח כל ימי חייו. רב בית הכנסת היה תלמיד חכם, אשר בעת שנזרקנו קהל עדתו, ראג למנות את עצמו כמנהל כללי על בנין בית הכנסת ועל רכוש הקהילה. תקנון הקהילה קבע כי אין למכור את בית הכנסת לבית תיפלות. אלא שבאותם ימים היה מצב שוק המקרקעין בשפל, ובתי התיפלות הסכימו תמיד לשלם כמה אלפי דולר יותר ממחיר השוק.

כשהגיע לבית הכנסת, ראה פועלים המרכיבים שתי וערב בתוך ארון הקדש החשוף. מזועזע ממראה עיניו רץ למשרד הקהילה, שם פגש ברב בית הכנסת, והביע בפניו את הזועזעות. בחשבו כי תלונתו היא על אשר לא קיימו את תקנון הקהילה – אמר לו הרב – אל נא תהי מריבה ביני ובינך, דע לך שקיימתי את תקנון בית הכנסת, התאספנו אצל עורך דין, שם ערכנו חוזה כאילו נמכר הבנין לאדם פרטי, ואותו אדם הוא שכאילו מכר את הבנין לבית התיפלות.

שאגותיו של ר' משה, החרידו את הפועלים המרכיבים את השתי וערב. "וכי עבור זה למדת תורה בישיבה באירופה, כדי שתוכל לנצל את "כבוד התורה", ולמכור את בית הכנסת לבית תיפלות עבור תוספת של כמה אלפי דולר?" ויצעק ויזעק מנהמת לבו, כי נבלה נעשתה בישראל, להשתמש בכבוד התורה עבור חילול שמו יתברך. [כאן יצא מגדרו כי היה המעשה בארבע עינים בלבד]

שבור ורצוף שב משם. ומני אז כשהיה מזכיר את הגמ' על למשמאילים בה סמא דמותא, היה אומר: בעוונותי הרבים ראיתי זאת בעיני.

ועם כל זאת לא חדל ממידתו לרון לכף זכות, ואפילו על אותו רב אמר: מי יודע, אולי טלטולי המלחמה, שיבשו את שכלו הישר.

עליו, ויגנוב את לב עוברי אורח.

העליונה שבמדרגות הבוטחים

ר' משה לא ביקש מאומה מה' יתברך, אלא "שם ה' מבטחו", ולא התאוה אלא לחלק שבחר ה' עבורו, ובטח בה' שאכן זהו הכי טוב עבורו. נתעלה ועמד בנסיוות רבים, וקיבל הכל בשמחה, אפילו את יסוריו הרוחניים. בשנותיו האחרונות כשנאלץ ליטול עשרות כדורי תרופות מדי יום בימו, נפגם מעט כושר זכרוננו המעולה, אך התרעמות כלפי שמיא לא היתה קיימת אצלו, ולהיפך, הבין שאם זהו רצון ה', סימן שזה טוב עבורו.

היה בעל בטחון מאין כמוהו, אך לא בטח בה' שיזמין לו כל מבוקשו בלי השתדלות, מפני שלא היה לו שום מבוקש, כי אם מה שיזמין לו ה'. כידוע שאין מדריגה זו שוה לכל נפש, והיא המדריגה העילאית שתיאר החובות הלבבות בסוף שער הבטחון (סוף פ"ז) וז"ל "וכאשר תתחזק הכרתו יותר מזה... ירצה במה שיהיה מגזרת האלקים ... לא יכסוף לזולת מה שבחר לו האלקים, ולא ירצה אלא מה שרצה לו ... וזאת העליונה שבמדרגת הבוטחים וכו'".

בשנותיו האחרונות כשסבל מכאבים איומים בחוט השדרה, נבצר ממנו להשתתף בריקודי האברכים בבית החסידים, היה נשאר לישוב בכסאו, ומעודד בידן את השירה. אך אמרו חז"ל איהו לא חזי מזליה חזי ...

ר' משה מיסב עם האברכים שקבעו את סעודתם ביין ופירות לכבוד "נעילת החג" בשביעי של פסח. הכוכבים כבר מנצנצים בשמים שעה ארוכה, אך הנשמה מסרבת להינתק מהחג

הקדוש. ר' משה נמצא בבדיחות דעת מיוחדת במינה, פיו המפיק נופך ספיר ויהלום, שופע פניני תורה נוטפים עסיס יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו, וממראה פניו מקבלים הנוכחים שיעור והדרכה "תענוג רוחני" מהו.

להפתעת הנוכחים, כשקמו האברכים לרקוד "חסל סידור פסח כהלכתו", קם ר' משה לרקוד עמהם, עיניו עצומות והוא רוקד כאברך צעיר, רגליו על הארץ, וראשו מגיע השמימה. ואת הווהר הרוחני שעל פני קדשו, אי אפשר לתאר בנייר חמרי ועט גשמית.

היה זה "ריקוד פרידה" של בן המתרפק על אביו, ועבר ה' השמח ומתלהב בשמחת אדונו. ראינו אדם בשר ודם, שכולו זוך וטוהר, תמימות וקדושה. דבוק בפנימיות התורה, ומלא כיסופים לאלקיו. לא עשה לרעהו רעה, ולא רגל על לשונו. חרפה לא נשא על קרובו, ואת ידאי ה' כיבד. אדם שאין לו כלום בעולמו, כסף לא נחשב בעיניו, לצאצאים לא זכה, חיי יסורים היו מנת חלקו. והוא רוקד ורוקד, שש ושמח, מתלהב בגילה ורינה, דץ ומלא חדוה אך ורק משום שזכה להיות עבד למלך עליון אשר מלאכי מעלה משתחוים לו.

ימים אחדים לאחר מכן, כבר התייסר במיטת חליו, שממנה הובל למנוחת עולמים. להיות יותר קרוב אל המלך העליון שכה אהבו, ולהתענג עם הצדיקים כשעטרותיהם בראשיהם וליהנות מזיו השכינה.

ואנו שראינו "יהודי אמתי שהנהיג את עצמו בדרך התורה", "יש לנו ללמוד ממנו איך להיות יהודי באמת".

תלמידו - רפאל רוזנבוים